

4.1 Perhe- ja vammaispalvelut

Toimintaympäristön kuvaus

Aluehallituksen 7.9.2026 tekemän päätöksen mukaisesti perhe- ja vammaispalvelujen toiminnot organisoituvat 1.1.2027 alkaen osaksi hyvinvointi- ja hoivapalvelujen kokonaisuutta. Samaan kokonaisuuteen kuuluvat työikäisten sosiaalipalvelut ja ikääntyneiden palvelut. Uudella organisoitumisella vahvistetaan palvelujen yhteensovittamista, asiakaslähtöisiä ja sujuvia palvelupolkuja sekä eri asiakasryhmien tarpeisiin vastaavaa sosiaali- ja terveystalouden integraatiota. Vuosi 2027 on uuden organisaatorakenteen toimeenpanon sekä palvelurakenteen pitkäjänteisen uudistamisen vuosi.

Perhe- ja vammaispalvelut yhteensovittavat ja toteuttavat lasten, nuorten, perheiden ja vammaisten henkilöiden palveluja osana hyvinvointi- ja hoivapalvelujen kokonaisuutta. Toimintaympäristön keskeisiä haasteita ovat väestörakenne, sairastavuus sekä yhteiskunnallisesta tilanteesta johtuva palvelutarpeiden monialaisuus. Pohjois-Savossa palvelurakenne on lisäksi painottunut pitkäaikaisesti korjaaviin ja raskaisiin palveluihin. Toimintaa haastavat henkilöstön saatavuuteen liittyvät ongelmat erityisesti reuna-alueilla, laajamittainen ostopalvelujen käyttö sekä hyvinvointialueen rajallinen taloudellinen liikkumavara palvelurakenteen painopisteen siirtämiseksi ennaltaehkäiseviin, varhaisen tuen ja kevyempiin palveluihin.

Perhe- ja vammaispalveluihin sisältyy perustason sosiaali- ja terveystalouden lisäksi erityistason palveluja. Suurin osa sosiaalihuoltolain mukaisista sosiaalipalveluista on määrärahasidonnaisia palveluja, joiden myöntämisessä hyvinvointialue voi käyttää harkintaa lainsäädännön asettamissa puitteissa. Erityisen tuen tarpeessa olevan henkilön terveyden ja kehityksen kannalta välttämättömät palvelut on kuitenkin järjestettävä arvioidun tarpeen mukaisesti.

Osa palveluista kuuluu erityisen ja sitovan järjestämisvelvollisuuden piiriin, jolloin asiakkaalla on palveluun laissa säädetyin edellytyksin subjektiivinen oikeus määrärahatilanteesta riippumatta. Näihin kuuluvat lastensuojelun avo-, sijais- ja jälkihuollon palvelujen lisäksi vammaispalvelulain mukaiset palvelut, kuten liikkumisen tuki, asumisen tuki, esteettömän asumisen tuki, päivätoiminta, kehitysvammaisten henkilöiden työtoiminta, henkilökohtainen apu, valmennus, erityinen osallisuuden tuki, tuettu päätöksenteko, vaativa moniammatillinen tuki ja lyhytaikainen huolenpito.

Vuonna 2027 palvelujen myöntämisperusteiden, järjestämistapojen ja toimintamallien arviointia, kehittämistä ja yhdenmukaistamista jatketaan. Uusi organisoituminen mahdollistaa palvelujen tarkastelun aiempaa laajempaa kokonaisuutena ja vahvistaa

yhteistyötä perhe- ja vammaispalvelujen, työikäisten sosiaalipalvelujen ja ikääntyneiden palvelujen välillä. Erityistä huomiota kiinnitetään palvelujen nivelvaiheisiin, asiakkuuksien jatkuvuuteen sekä paljon ja monialaisia palveluja tarvitsevien asiakkaiden palvelukokonaisuuksien yhteensovittamiseen.

Palvelurakenteen uudistaminen edellyttää vuosittaista talousarviokautta pidemmälle ulottuvaa pitkäjänteistä palveluverkkosuunnittelua sekä systemaattisia tuotantotapa-analyysyjä. Palveluverkkoa ja palvelujen tuotantotapoja tarkastellaan kokonaisuutena suhteessa väestön ja palvelutarpeiden kehitykseen, palvelujen saavutettavuuteen, henkilöstön saatavuuteen, tilaratkaisuihin, digitalisaation mahdollisuuksiin sekä hyvinvointialueen taloudelliseen kantokykyyn.

Tuotantotapa-analyysseillä arvioidaan oman tuotannon, ostopalvelujen sekä erilaisten kumppanuus- ja yhteistyömallien toiminnallisia ja taloudellisia vaikutuksia. Arvioinnissa huomioidaan kustannusten lisäksi palvelujen saatavuus, laatu, jatkuvuus, vaikuttavuus, henkilöstön saatavuus sekä kyky vastata muuttuviin palvelutarpeisiin. Tavoitteena on muodostaa pitkän aikavälin näkymä tarkoituksenmukaisesta palveluverkosta ja tuotantorakenteesta sekä vahvistaa tietoon perustuvaa päätöksentekoa, kustannusvaikuttavuutta ja resurssien tarkoituksenmukaista kohdentamista.

Palvelutuotantoa kehitetään uudistavasti hyödyntäen vaikuttaviksi todettuja toimintamalleja sekä etsien asiakkaiden tarpeisiin ja hyvinvointialueen taloudellisiin edellytyksiin soveltuvia palvelujen järjestämis- ja tuottamistapoja. Palvelujen integraation vahvistaminen ja palvelupolkujen sujuvoittaminen edellyttävät monialaista, vaikuttavuusperusteista ja verkostoitunutta kehittämistyötä sekä hyvinvointialueen oman osaamisen ja resurssien tarkoituksenmukaista hyödyntämistä.

Palvelut järjestetään hyvinvointialueen omana tuotantona sekä täydentävissä ja lakisääteisissä tarpeissa ostopalveluina ja yhteistyössä muiden hyvinvointialueiden, yritysten, järjestöjen ja muiden kumppaneiden kanssa. Palvelujen järjestämisessä ja tuotantotapojen valinnassa korostuvat palvelujen saatavuus, jatkuvuus, laatu, turvallisuus, vaikuttavuus ja kustannusvaikuttavuus.

Toiminta, tavoitteet ja kehittämisen painopisteet suunnittelukaudella perustuvat hyvinvointialueen strategiaan ja palvelustrategiaan. Toimintaa kehitetään sosiaalisesti ja taloudellisesti kestäväällä tavalla asukkaiden terveyden, hyvinvoinnin, omatoimisuuden, toimintakyvyn ja osallisuuden edistämiseksi. Uudessa hyvinvointi- ja hoivapalvelujen kokonaisuudessa tavoitteena on hyödyntää yhteisiä toimintamalleja ja voimavaroja siten, että asiakkaiden palvelut muodostavat tarkoituksenmukaisia ja vaikuttavia kokonaisuuksia. Pitkäjänteisellä palveluverkkosuunnittelulla, tuotantotapa-analyysseillä ja palvelurakenteen suunnitelmallisella uudistamisella luodaan edellytyksiä painopisteen siirtämiseen ennaltaehkäiseviin, varhaisen tuen ja yhteisöllisiin palveluihin sekä palvelujen saatavuuden ja taloudellisen kestävyys turvaamiseen myös pidemmällä aikavälillä.

Perhepalveluissa tuetaan suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti lapsia, nuoria ja perheitä arjessa. Tavoitteena on tunnistaa tuen tarpeet oikea-aikaisesti ja tarjota tarpeenmukainen tuki ja palvelut mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Palveluilla edistetään osallisuutta ja omatoimista selviytymistä arjessa sekä turvataan tarvittavan erityisen tuen ja suojelun oikea-aikainen toteutuminen.

Palveluihin kuuluvat perhekeskuspalvelut sekä lapsiperheiden sosiaalityön ja lastensuojelun palvelut. Palvelut tuotetaan pääsääntöisesti omana tuotantona. Lastensuojelun laitoshoidon palvelut järjestetään kuitenkin pääosin ostopalveluina, sillä hyvinvointialueen 42 omalla laitospaikalla pystytään vastaamaan noin 15 prosenttiin lasten laitoshoidon tarpeesta. Perhepalvelujen avopalveluissa suurimmat asiakaspalvelujen ostotarpeet kohdistuvat perhetyöhön. Muissa palveluissa ostopalveluja käytetään pääasiassa oman palvelutuotannon vajeiden, kuten henkilöstövajeiden, täydentämiseen.

Vammaispalvelut järjestävät vammaisille henkilöille erityispalveluja silloin, kun yleisten palvelujen tarjoama apu ja tuki eivät ole henkilön yksilölliseen palvelutarpeeseen nähden riittäviä tai sopivia. Tavoitteena on edistää asiakkaan osallisuutta, itsemääräämisoikeutta ja yhdenvertaisuutta sekä mahdollistaa mahdollisimman itsenäinen, yksilöllinen ja turvallinen elämä kulloisenkin elämäntilanteen mukaisesti. Palvelut toteutetaan asiakaslähtöisesti ja yksilölliset tarpeet huomioiden.

Vammaispalveluihin kuuluvat asumisen palvelut, päivä- ja työtoiminnan palvelut sekä avopalvelut. Asumisen tukea järjestetään silloin, kun itsenäinen asuminen ja omassa kodissa selviytyminen eivät onnistu ilman tarvittavaa tukea. Ensisijaisina ovat kotiin annettavat palvelut, joiden tavoitteena on tukea henkilön arjen sujuvuutta sekä mielekästä ja turvallista elämää.

Vammaispalvelulain mukainen asumisen tuki järjestetään yksittäiseen asuntoon annettavana tukena ja asumisen ohjauksena tai ryhmämuotoisesti yhteisöllisenä asumisena tai ympärivuorokautisena palveluasumisena. Aikuisille suunnattuja asumispalveluja tuotetaan sekä omana toimintana että ostopalveluina.

Lapsen asumisen tuen tavoitteena on turvata lapsen mahdollisuus asua kotona oman perheensä kanssa aina, kun se on mahdollista. Toissijaisesti lapsen asuminen voidaan järjestää huoltajien suostumuksella kodin ulkopuolella tilanteissa, joissa asuminen oman perheen kanssa ei ole mahdollista yksilöllisestä avusta ja tuesta huolimatta. Lapsen asumisen tukea järjestetään omassa lasten ryhmäkodissa. Päivä- ja työtoimintaa tuotetaan sekä omana toimintana että ostopalveluina.

Vammaisten avopalveluihin kuuluu vammaispalvelukeskus, jossa vastataan viranhaltijatyön lisäksi vammaispalvelujen ostopalveluista. Lisäksi keskitettyinä palveluina toimivat vammaispalvelujen osaamiskeskus sekä omais- ja perhehoidon ja henkilökohtaisen avun keskus.

Lain aiheuttamat muutokset

Vuonna 2023 alkaneella hallituskaudella on valmisteltu useita sosiaali- ja terveyspalveluihin vaikuttavia lainsäädäntöuudistuksia. Sosiaalihuoltolain ja lastensuojelulainsäädännön kokonaisuudistukset ovat käynnissä, ja lausunnoilla olleissa lakiesityksissä voimaantuloajankohdaksi on esitetty 1.7.2027.

Lakiesitykset sisältävät merkittäviä asiakasprosesseihin vaikuttavia muutoksia, joiden toimeenpano palvelutuotannossa edellyttää henkilöstön kouluttamista, toimintakäytäntöjen uudistamista ja asiakasprosessien yhteensovittamista.

Sosiaalihuoltolain uudistusesityksen tavoitteena on selkeyttää sosiaalihuollon sääntelyä ja joustavoittaa palvelujen toteuttamista hyvinvointialueiden toimintaympäristöön soveltuvaksi. Esityksellä vahvistetaan sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen roolia, kohdennetaan sosiaalityöntekijöiden osaamista vaativimpiin asiakastilanteisiin sekä kevennetään hallinnollista työtä ja kirjaamisvelvoitteita. Samalla tavoitteena on yksinkertaistaa palvelurakenteita, vähentää päällekkäistä sääntelyä sekä vastata asiakkaiden tuen tarpeisiin aiempaa oikea-aikaisemmin, joustavammin ja kustannusvaikuttavammin. Erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden asemaa on esitetty vahvistettavaksi muun muassa selkeyttämällä heidän oikeuksiaan, omatyöntekijäkäytäntöjä ja suunnitelmallista tukea.

Lastensuojelulainsäädännön uudistamisen toisessa vaiheessa tarkoituksena on säätää uusi laki lapsen erityisestä suojelusta. Uudistuksessa on esitetty, että osa nykyisistä lastensuojelun avohuollon tukitoimista toteutettaisiin jatkossa sosiaalihuoltolain mukaisina palveluina. Tavoitteena on, että nykyistä useampi lapsi saisi tarvitsemansa tuen ilman lastensuojelun asiakkuutta ja lastensuojelu asemoituisi nykyistä selkeämmin viimesijaiseksi erityispalveluksi. Lastensuojelun asiakkuus käynnistettäisiin tilanteissa, joissa lapsen ja perheen tuen tarpeisiin ei voida vastata varhaisemman vaiheen palveluilla ja lapsi on erityisen suojelun tarpeessa.

Terveystarkastusta koskevan lainsäädännön muutos uudistaa 1.1.2027 alkaen toisen asteen opiskelijoiden terveystarkastuksia. Uudistuksessa opiskeluterveydenhuollossa ensimmäisenä tai toisena opiskeluvuotena tehtävä terveystarkastus ja Puolustusvoimien ennakkoterveystarkastus yhdistyvät yhdeksi tarkastukseksi.

Uusi vammaispalvelulaki tuli voimaan 1.1.2025. Lakiin sisältyy kolmen vuoden siirtymäaika, jonka kuluessa aiemman lainsäädännön mukaiset asiakaspäätökset on saatettava uuden lain mukaisiksi.

Toiminnan painopistealueet

Sosiaalihuollon asiakastietojärjestelmä Saga on otettu tuotantokäyttöön kaikissa palvelutehtävissä. Palvelutuotannon siirryttyä yhtenäisiin asiakas- ja potilastietojärjestelmiin kehitetään yhteistyössä tietojohdamisen kanssa tuotannon tunnuslukujen raportointia

esihenkilöiden johtamistyön ja omavalvonnan tueksi. Palvelutuotannon tunnuslukujen seurannan vakiinnuttaminen sekä kustannusvaikuttavuuden tietopohjan vahvistaminen kaikilla palvelutuotannon tasoilla ovat keskeisiä johtamisen painopisteitä.

Vuonna 2027 keskeisenä painopisteenä on perhe- ja vammaispalvelujen toimintamallien yhteensovittaminen osaksi uutta hyvinvointi- ja hoivapalvelujen kokonaisuutta. Organisaatiomuutos mahdollistaa nykyistä vahvemman yhteistyön perhe- ja vammaispalvelujen, työikäisten sosiaalipalvelujen ja ikääntyneiden palvelujen välillä sekä yhteisten toimintamallien ja resurssien hyödyntämisen. Erityistä huomiota kiinnitetään asiakkaiden palvelujen nivelvaiheisiin, paljon ja monialaisia palveluja tarvitsevien asiakkaiden palvelukokonaisuuksiin sekä sosiaali- ja terveystalouden integraatioon.

Toimintakulttuuria uudistetaan siten, että palvelutuotanto on yhteisvastuullista, asiakaslähtöistä ja yhdenmukaista. Palveluverkon pitkäjänteisessä suunnittelussa huomioidaan toimintaympäristö, väestön ja palvelutarpeiden muutokset sekä erilaiset tarkoituksenmukaiset palvelujen tuottamistavat R3-muutosohjelman tavoitteiden mukaisesti. Palveluverkkosuunnittelua tuetaan tuotantotapa-analyysillä, joilla vahvistetaan tietoon perustuvaa päätöksentekoa ja arvioidaan eri tuotantotapojen toiminnallista ja taloudellista tarkoituksenmukaisuutta.

Palvelutuotannossa edistetään lähi- ja aluepalvelujen rinnalla digitalisaation ja videovälitteisten etäpalvelujen hyödyntämistä. Tavoitteena on vahvistaa ennaltaehkäiseviä ja varhaisen tuen palveluja sekä uudistaa palvelurakennetta siten, että myös viimesijaiset ja korjaavat palvelut järjestetään asiakkaiden tarpeiden ja käytettävissä olevien resurssien kannalta tarkoituksenmukaisella tavalla. Oman tuotannon vahvistamista suhteessa ostopalveluihin arvioidaan palvelukohtaisesti osana tuotantotapa-analyysinä. Erityislainsäädännön mukaisissa palveluissa huomioidaan asiakkaan etu ja lainsäädäntöön perustuvat järjestämisvelvollisuudet.

Perhepalveluiden toiminnan painopisteet

Perhepalvelujen palvelukysynnässä ja -tarpeessa ei ole väestökehityksestä huolimatta ennakoitavissa kokonaisuutena merkittävää laskua, vaan joissakin palveluissa tarve on edelleen kasvanut. Palvelurakenteen painopisteen muuttamiseen tähtääviä toimenpiteitä jatketaan. Viimesijaisten palvelujen tarpeen ehkäisemiseksi sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen yhteensovittamista ja yhteisiä toimintakäytäntöjä vahvistetaan edelleen. Kustannusten kasvun hallinta edellyttää perhepalvelujen omien toimenpiteiden lisäksi laajempaa vaikuttamista palvelujärjestelmän toimintaan.

Perhepalveluissa vahvistetaan varhaisen avun, tuen ja hoidon tarpeen oikea-aikaista tunnistamista sekä tarpeisiin vastaamista vaikuttavilla palveluilla. Asiakasprosesseja ja palveluketjuja kehitetään tavoitteena sujuvamat palvelut ja tarkoituksenmukaiset työskentely- ja organisoitumismallit. Toimintakäytäntöjen uudistamista edistetään myös rajatuilla ja kohdennetuilla kokeiluilla, joiden avulla arvioidaan suunniteltujen muutosten toimivuutta ja vaikuttavuutta.

Sovittujen vaikuttavuusmittareiden käyttöä arvioidaan ja niiden käyttöönottoa edistetään mahdollisuuksien mukaan. Tuottavuutta vahvistetaan tarkastelemalla välittömän asiakastyön osuutta, työnjakoa, asetettuja tavoitteita, henkilöstön osaamista ja käytössä olevia menetelmiä. Lisäksi kehitetään kohdennettuja palvelumalleja viimesijaisten palvelutarpeiden ehkäisemiseksi ja avohuollon vaikuttavuuden lisäämiseksi. Palvelutuotannossa vahvistetaan sosiaalityön ja sosiaalihoituksen roolia tuen tarpeisiin vastaamisessa sekä täsmennetään palvelujen myöntämisperusteita ja välttämättömyysperustaisuutta lainsäädännön puitteissa.

Palveluissa vahvistetaan kokonaisvaltaista ja moniammatillista arviointityötä sekä monialaista yhteistyötä. Alle 23-vuotiaille lapsille, nuorille ja nuorille aikuisille kohdennetun terapiatakuun toimeenpanoa seurataan ja edistetään uusien määrämuotoisten lyhytinterventioiden käyttöönotolla. Lasten ja nuorten perustason mielenterveys- ja päihdepalvelujen toimintakäytäntöjen yhtenäistämisen ja lääkäriresurssin parantumisen myötä nuorten hoidon lakisääteistä toteutumista turvataan ja lasten palvelujen kehittämistä jatketaan.

Palvelujen kehittämistä tukeva R5-ohjelma, lasten ja nuorten mielenterveys- ja päihdepalvelujen palvelujärjestelmä uudistusohjelma, hyväksyttiin maaliskuussa 2026. Lasten ja nuorten perustason mielenterveys- ja päihdepalveluja vahvistetaan ja laajennetaan kattamaan kaikissa kunnissa 0–19-vuotiaat lapset ja nuoret. Palvelut tuotetaan neljässä laajassa perhekeskuksessa lisäalassa, Siilinjärvellä, Kuopiossa ja Varkaudessa, ja niistä palveluja tuotetaan ympäröiviin toimipisteisiin palvelutarpeen mukaisesti.

R3-muutosohjelmaa toimeenpannaan edistämällä palvelujen painopisteen siirtymistä ennaltaehkäiseviin ja varhaisen tuen palveluihin sekä hoidollisten palvelujen oikea-aikaista saatavuutta peruspalveluissa. Palvelutoiminnassa vahvistetaan ja ylläpidetään varhaisen vaiheen monitoimijasta työskentelyä. Lisäksi R3-muutosohjelman toimenpiteillä edistetään digitaalisen palveluvalikoiman laajentamista, pitkäjänteisen palveluverkkosuunnittelun toimeenpanoa sekä oman tuotannon tarkoituksenmukaista vahvistamista suhteessa asiakaspalvelujen ostoihin.

Sähköistä asiointia lisätään sähköisen yhteydenoton, laajentuneen sähköisen ajanvarauksen, videovälitteisten etävastaanottojen sekä sähköisten lomakkeiden avulla. Henkilöstöä tuetaan toimintakulttuurin muutoksessa ja asiakkaiden tietoisuutta sähköisistä palvelumuodoista lisätään.

Perhepalvelujen henkilöstön saatavuus on kehittynyt myönteisesti, ja tunnistettuihin pitovoimatekijöihin kiinnitetään jatkossakin huomiota. Lastensuojelun asiakasmitoituksen omavalvontaa jatketaan ja systemisen lastensuojelun toimintamallia kehitetään edelleen kaikissa työryhmissä. Tavoitteena on turvata sosiaalityön ja sosiaalihoituksen mahdollisuudet asiakkaana olevan lapsen kanssa tehtävään henkilökohtaiseen työskentelyyn, riittävään monialaiseen yhteistyöhön sekä lainsäädännön mukaisten

erityisten velvollisuuksien toteuttamiseen. Näillä toimenpiteillä vahvistetaan palvelujen vaikuttavuutta, suunnitelmallisuutta ja oikea-aikaisuutta sekä tuetaan viimesijaisten korjaavien palvelujen kustannusten hallintaa.

Perhekeskusverkostotoiminnassa vahvistetaan monialaisia toimintamalleja sekä näyttöön perustuvien menetelmien koulutusta ja systemaattista käyttöä. Toteutusta seurataan ja verkostomaiselle toiminnalle vahvistetaan rakenteita. Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiön (Itla) kanssa jatketaan yhteisövaikuttavuuteen liittyvää yhteistyötä, jossa kuntien ja kolmannen sektorin toimijoiden kanssa kehitetään lasten ja perheiden hyvinvointia edistäviä toimintamalleja. Yhteistyöverkostoina toimivat vuoden 2025 aikana muodostetut alueelliset perhekeskusverkostot. Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen yhteistyötä vahvistamalla parannetaan ennaltaehkäisevän toiminnan tarpeiden tunnistamista ja kohdentamista alueilla.

Toiminnan uudistamista edistetään myös hanketyössä. *Käännö – turvallisesti kohti uutta* -hanke jatkuu 30.10.2027 saakka. Setlementti Puijola ry ja Poliisihallinnon kanssa yhteistyössä toteutettavan hankkeen tavoitteena on ehkäistä vakavaa nuorisorikollisuutta moniammatillisella yhteistyöllä. Hankkeen kohderyhmänä ovat alle 23-vuotiaat rikoksenteijät, ja tarkoituksena on tukea vakavia tai toistuvia rikoksia tekeviä nuoria kokonaisvaltaisesti rikoskierteestä irtautumisessa sekä ehkäistä uusintarikollisuutta.

Uusi suunta yhdessä -hanke jatkuu toisen vaiheen toimenpiteillä 30.6.2027 saakka. Hankkeen tavoitteena on ehkäistä nuorten huumekuolemia kehittämällä päihteiden käytön tunnistamista, puheeksiottoa ja arviointia sekä nuorten tukemiseksi tarkoitettuja toimintamalleja ja menetelmiä.

Vammaispalveluiden toiminnan painopisteet

Asumispalvelut muodostavat 64 prosenttia vammaispalvelujen kokonaiskustannuksista, ja ostopalvelujen osuus asumispalveluissa on merkittävä. Keskeisenä tavoitteena on asumisen palvelurakenteen hallittu uudistaminen asiakkaiden yksilöllisten tarpeiden ja toimintakyvyn mukaisesti sekä oman palvelutuotannon monipuolistaminen.

Asiakkaiden toimintakyvyn ja palvelutarpeen sekä R3-muutosohjelman tavoitteiden mukaisesti edistetään mahdollisuuksia siirtyä asiakkaan tarpeen mukaisesti kevyempiin asumisen muotoihin. Tuetun ja yhteisöllisen asumisen toimintamalleja kehitetään edelleen. Digitaalisten palvelujen osuutta lisätään muun muassa hyödyntämällä etäohjausta tuetun asumisen palveluissa ja etäpäivätoimintaa niistä hyötyville asiakkaille. Tavoitteena on samalla turvata riittävät lyhytaikaisen huolenpidon palvelut sekä aikuisille että lapsille. Laitoshoitoa kohdennetaan jatkossa erityisen vaativaan moniammatillisen tuen tarpeeseen.

Strategisena tavoitteena on asumispalvelurakenteen monimuotoisuuden sekä oman palvelutuotannon lisääminen. Vuoden 2027 keskeisiä kehittämisen painopisteitä ovat digitaalisten palvelujen osuuden kasvattaminen asumispalveluissa ja päivätoiminnassa

sekä yhteisöllisen asumisen lisääminen palveluvalikoimassa siten, että ympärivuorokautisen palvelun tarvetta voidaan vähentää asiakkaiden yksilöllisten tarpeiden mahdollistamissa tilanteissa.

Hyvinvointialueen eri palvelujen, kuntien ja järjestöjen kanssa selvitetään mahdollisia käyttöön otettavia tiloja oman palvelutuotannon ja kevyempien asumismuotojen vahvistamiseksi. Asumispalvelujen sekä päivä- ja työtoiminnan henkilöstön yhteiskäyttöä edistetään resurssien tarkoituksenmukaiseksi kohdentamiseksi ja toiminnan joustavuuden lisäämiseksi.

Lasten loma-ajan hoidon järjestämistä omana toimintana selvitetään hyödyntämällä omia päivätoiminnan yksiköitä ja vakituista henkilöstöresurssia.

Hengityslaitteen varassa elävien henkilöiden palvelut ja vastuu siirtyvät vammaispalvelulain mukaisiksi palveluiksi 1.1.2028. Siirtymäaikana varmistetaan asiakkaiden arjen ja tarvittavien palvelujen jatkuvuus muutoksen jälkeen. Yhteistyössä erikoissairaanhoidon ja muiden palvelujen kanssa suunnitellaan asiakkaiden palvelupolkuja ja moniammatillisen yhteistyön toteuttamista. Palvelusta mahdollisesti aiheutuvia kustannuksia ei ole talousarviota laadittaessa pystytty luotettavasti ennakoimaan.

Talouden tasapainon saavuttaminen

Perhe- ja vammaispalveluissa toteutetaan vuonna 2027 toimenpiteitä talouden tasapainon saavuttamiseksi. Toimenpiteillä tavoitellaan palvelurakenteen uudistamista, oman tuotannon tarkoituksenmukaista vahvistamista, tuottavuuden parantamista ja ostopalvelujen käytön hallintaa siten, että lakisääteisten palvelujen järjestäminen ja asiakkaiden yksilöllisiin tarpeisiin vastaaminen turvataan.

Perhepalvelujen talousarvion toimintakuluista palvelujen ostojen osuus on 53 prosenttia, henkilöstökulujen 44 prosenttia, aineiden, tavaroiden ja tarvikkeiden 0,48 prosenttia sekä avustusten 1,25 prosenttia. Talousarvioraamiin pääsemiseksi taloutta on tasapainotettu vähentämällä ostopalveluihin varattuja määrärahoja sekä kohdentamalla sopeutuksia henkilöstökuluihin.

Perhekeskuspalvelujen toimintatuottoja on vähennetty 170 423 euroa. Perhekeskuspalvelut ovat pääsääntöisesti maksuttomia, eikä alle 18-vuotiailta peritä asiakasmaksuja.

Perhekeskuspalvelujen henkilöstömenoihin kohdistuu 13,75 henkilötyövuotta vastaava, noin 1,0 milj. euron sopeutus. Muita toimintakuluja sopeutetaan yhteensä 70 423 eurolla. Perheiden sosiaalityössä kehitetään toimintamalleja toimintatuottojen tuloutuksen tehostamiseksi, perhehoidon oman tuotannon vahvistamiseksi, sähköisten palvelujen hyödyntämiseksi sekä matkustamisesta aiheutuvien kustannusten vähentämiseksi. Näihin kohdistuvien sopeutusten yhteismäärä on 884 366 euroa.

Perheiden sosiaalityössä palvelurakenteeseen vaikuttavilla toimenpiteillä tavoitellaan 1 917 496 euron sopeutusta lastensuojelun ympärivuorokautisten palvelujen ostoissa.

Palvelujen myöntämis- ja järjestämisperusteiden tarkentamiseen sekä oman tuotannon tuottavuuden kehittämiseen liittyvillä toimenpiteillä tavoitellaan lisäksi 1 811 544 euron sopeutusta asiakaspalvelujen ostoihin.

Vammaispalveluiden vuoden 2027 talousarvioon sisältyy vammaisten asumisen ja päivätoiminnan henkilöstömenoihin noin 1,3 milj. euron sekä vammaisten avopalvelujen henkilöstömenoihin noin 74 000 euron sopeutus. Toimenpiteet kohdentuvat palvelutuotannon organisoitumiseen sekä määräaikaisten tehtävien uudelleenjärjestelyihin.

Omaa palvelutuotantoa lisätään alkuvuodesta 2027 käyttöön otettavalla Kuopion asumisyksikkö Saarnipuulla. Ympärivuorokautista palveluasumista tuottavassa yksikössä on 10 pitkäaikaisen asumisen paikkaa ja viisi lyhytaikaisen huolenpidon paikkaa. Yksikköön siirretään asiakkaita pitkäaikaisesta laitoshoidosta.

Asumisyksikkö Saarnipuun 23 ohjaajan henkilöstöresurssi muodostetaan siirtämällä tehtäväpohjia tai palkkarahoja muista asumisyksiköistä ja toimintakeskuksista. Yksikön sairaanhoitajan palvelut järjestetään kiertävän sairaanhoitajan työpanoksella.

Henkilökohtaisen avun omaa toimintaa vahvistetaan 2,55 henkilötyövuodella ja toimintaa laajennetaan kaikille alueille. Omalla toiminnalla tavoitellaan ostopalvelujen tarpeen vähentämistä sekä mahdollistetaan henkilöstön työurien pidentämistä ja työnkiertoa soveltuvan työn pankin avulla.

Kotiin annettavan hoiva- ja hoitopalvelun palvelusetelin kustannusten hallitsemiseksi kiertävään perhehoitoon otetaan käyttöön toinen vaativan hoidon palkkioluokka, jonka arvioidaan olevan käytössä olevaa palveluseteliä kustannustehokkaampi tapa järjestää palvelua.

Määrärahasidonnaisiin palveluihin varataan määrärahaa arvioidun palvelutarpeen mukaisesti.

Vammaisten henkilöiden pääsyä peruspalveluihin edistetään järjestämällä palvelut ensisijaisesti yleislainsäädännön perusteella silloin, kun palvelut ovat asiakkaan yksilölliseen palvelutarpeeseen nähden riittäviä ja sopivia. Palvelutarve arvioidaan moniammatillisessa yhteistyössä asiakkaan kokonaistilanne ja palvelukokonaisuus huomioiden.

Riskit talouden sopeuttamistoimenpiteiden toteutumiselle

Talousarvioraamin tiukkuus suhteessa arvioituun palvelutarpeeseen sekä jatkuvat sopeuttamistarpeet muodostavat riskin lakisääteisten palvelujen saatavuudelle, palvelutuotannon jatkuvuudelle ja suunniteltujen rakennemuutosten toteuttamiselle. Palvelujen järjestämisessä on samalla turvattava asiakkaiden lakisääteiset oikeudet ja palvelujen riittävyys.

Perhepalvelut

Perhekeskuspalvelujen määrärahojen riittävyys haastaa palvelutuotantoa merkittävästi, sillä talousarvioraamiin pääsemiseksi sopeutuksia on tehty yhteensä 1,2 milj. euroa kaikkiin kuluryhmiin kohdentuen. Henkilöstömenoihin kohdistuvien sopeutusten seurauksena palvelutuotannossa on riski hoitotakuun sekä lakisääteisten palveluun pääsyn määräaikojen ylittymisestä.

Lapsiperheiden sosiaalityön ja lastensuojelun talousarviossa ei ole pystytty varautumaan hinnankorotuksista tai yleisestä kustannustason noususta aiheutuviin kustannusten lisäyksiin eikä palvelutarpeen kasvuun. Talousarviota laadittaessa vuodelle 2027 lakisääteisesti määriteltävät perhehoidon palkkioiden ja kulukorvausten indeksikorotukset eivät ole olleet tiedossa.

Lastensuojelun talousarvioesitykseen sisältyy riski määrärahojen riittävydestä erityisesti asiakaspalvelujen ostoissa ja viimesijaisissa palveluissa. Merkittävä osa ostoista muodostuu asiakkaiden subjektiivisiin oikeuksiin perustuvista sidotuista kustannuksista lasten sijaishuollon palveluissa. Välttämättömien tuottavuustoimien vuoksi palveluyksikön talouteen kohdistuu noin 4,6 milj. euron sopeutus. Riskinä on, etteivät taloudellisesti perustellut toiminnan muutokset ole täysimääräisesti toteutettavissa talousarviovuoden 2027 aikana.

Vammaispalvelut

Talousarvion määrärahojen riittävyys muodostaa merkittävän haasteen palvelutuotannolle. Määrärahavarauksessa ei ole huomioitu asumispalvelujen eikä päivä- ja työtoiminnan ostojen sopimusehtojen mukaista kustannusten nousua, joka on keskimäärin 3,6 prosenttia. Talousarvioraami ei myöskään ole mahdollistanut määrärahojen varaamista uusien asiakkaiden asumisen ostopalveluihin tai päivä- ja työtoiminnan ostopalveluihin.

Vammaisten henkilöiden asumispalvelujen järjestämisessä hyvinvointialueella on lainsäädäntöön perustuva velvollisuus järjestää asiakkaan yksilöllisen palvelutarpeen mukainen palvelu silloin, kun palvelun saamisen edellytykset täyttyvät. Palvelujen piiriin tulee vuosittain keskimäärin 10–15 uutta asiakasta. Kaikkien asiakkaiden palvelutarpeeseen ei voida vastata tuetulla tai yhteisöllisellä asumisella, vaan osalle on järjestettävä ympärivuorokautista palveluasumista.

Uudet asiakkuudet lisäävät kustannuksia, sillä vaihtuvuus erityisesti ympärivuorokautisen asumisen yksiköissä on vähäistä ja asiakkaat asuvat usein samassa asumisyksikössä pitkäaikaisesti, aikuisiästä vanhuuteen saakka.

Oman palvelutuotannon monipuolistaminen ja asumispaikkojen lisääminen ovat keskeisiä toimenpiteitä asumispalvelujen kustannuskehityksen hallitsemiseksi. Tavoitteen toteutumiseen liittyy kuitenkin riski siitä, ettei ryhmämuotoisen asumisen järjestämiseen löydetä tarkoitukseen soveltuvia tiloja.

Kotiin annettavan hoiva- ja hoitopalvelun kustannusten hallitsemiseksi käyttöön otettavan kiertävän perhehoidon vaativamman hoidon palkkioluokan toteutumiseen liittyy riski siitä, ettei tehtäviin löydetä riittävästi soveltuvia perhehoitajia.

Talouden sopeuttamistoimiin sisältyvät järjestämistapojen muutokset ja moniammatilliset palvelutarpeen arvioinnit edellyttävät vammaispalvelukeskuksilta riittävää henkilöstöresurssia ja mahdollisuutta työtehtävien priorisointiin. Nykyisessä työtilanteessa tähän ei kaikissa tilanteissa ole riittäviä mahdollisuuksia, mikä muodostaa riskin suunniteltujen toimenpiteiden toteutumiselle.

Tavoitteet / mittarit

Tavoitteet ja mittarit esitetään erillisessä taulukossa.

Henkilöstö

Perhe- ja vammaispalveluissa on elokuun 2026 tilanteen mukaisesti yhteensä 1 489 työntekijää, joista vakinaisia on 1 218 ja määräaikaisia 275. Perhepalveluissa henkilöstöä on 827, joista vakinaisia 710 ja määräaikaisia 119. Vammaispalveluissa henkilöstöä on 658, joista vakinaisia 504 ja määräaikaisia 156.

Vuoden 2027 henkilöstösuunnittelussa huomioidaan perhe- ja vammaispalvelujen organisoituminen osaksi hyvinvointi- ja hoivapalvelujen kokonaisuutta. Uusi organisaatorakenne mahdollistaa henkilöstöresurssien, osaamisen ja työnjaon tarkastelun nykyistä laajempaan kokonaisuuteen yhdessä työikäisten sosiaalipalvelujen ja ikääntyneiden palvelujen kanssa. Talousarviodella arvioidaan mahdollisuuksia talouden hallintaan myös muuttamalla tarkoituksenmukaisissa palveluissa asiakaspalvelujen ostoja omaksi tuotannoksi tuotantotapa-analyysien perusteella.

Perhekeskuksen palvelut ovat lakisääteisiä sosiaali- ja terveystalouksia, joista osassa henkilöstömitoitus on säädelty. Opiskeluhollossa kuraattorin mitoitus on 670 ja psykologin 780 oppilasta. Osassa palveluista henkilöstömitoituksesta on annettu suosituksia: äitiysneuvolassa terveydenhoitajalla 76 raskaana olevaa, lastenneuvolassa 320 lasta, kouluterveydenhollossa 460 oppilasta ja opiskeluterveydenhollossa 570 opiskelijaa.

Opiskeluhuollossa mahdollisuus keskustella kuraattorin tai psykologin kanssa tulee järjestää opiskelijalle viimeistään seitsemäntenä oppilaitoksen työpäivänä pyynnöstä ja kiireellisissä tapauksissa samana tai seuraavana työpäivänä. Terveystieteiden palveluista avokuntoutuksen palvelut sekä lasten ja nuorten perustason mielenterveys- ja päihdepalvelut kuuluvat hoitotakuun piiriin. Neuvolapalvelujen sekä koulu- ja opiskeluterveydenhuollon palvelujen toteuttamistapoja, sisältöä, määrää ja ajankohtia ohjaavat valtioneuvoston asetus 93/2026 ja kansalliset suositukset. Lakisääteiset määräajat ja sääntely huomioidaan palvelutuotannon henkilöstön riittävyyden arvioinnissa.

Lapsiperheiden sosiaalityön ja lastensuojelun henkilöstö on pääosin lainsäädännön mukaisiin asiakas- tai henkilöstömitoituksiin sidottua. Henkilöstöllä turvataan muun muassa palveluihin pääsy ja tuen tarpeen arviointi lakisääteisissä määräajoissa sosiaalityössä ja sosiaaliohjauksessa sekä lastensuojelulaitoksissa.

Vuoden 2027 henkilöstösuunnitelmaan ei ole sisällytetty henkilöstömäärään vaikuttavia muutoksia. Tavoitteena on kehittää henkilöstökustannusten hallintaa talousarviovuoden aikana muun muassa henkilöstörakennetta, työnjakoa ja sijaistyövoiman hallintaa kehittämällä.

Vammaispalvelujen asumispalvelujen sekä päivä- ja työtoiminnan henkilöstön yhteiskäyttöä edistetään resurssien tarkoituksenmukaisen kohdentamisen ja toiminnan joustavuuden lisäämiseksi. Alkuvuodesta 2027 valmistuvan Kuopion asumisyksikkö Saarnipuun 23 ohjaajan henkilöstöresurssi muodostetaan siirtämällä tehtäväpohjia muista asumisyksiköistä ja toimintakeskuksista. Lisäksi omista varahenkilöistä luovutaan ja varahenkilöinä toimivien työntekijöiden työpanosta kohdennetaan asumisyksiköiden henkilöstöresurssiin.

Asiakkaiden tutkimuksiin pääsyn turvaamiseksi lakisääteisessä määräajassa vammaispalvelujen osaamiskeskuksen neljään psykologin virkaan on varattu määrärahat.

Vammaisten avopalvelujen henkilöstömitoitusta ei ole määritelty lainsäädännössä. Henkilöstöresurssin tulee kuitenkin olla riittävä asiakkaiden palvelutarpeiden arvioinnin, palvelujen koordinoinnin ja lakisääteisten käsittelyaikojen toteutumisen varmistamiseksi.